

Ines Zorko

Osnovna škola Jabukovac – Zagreb, Zagreb

Tomislav Zorko

Zdravstveno učilište, Zagreb

UDK 371.3(497.521.2)“193“

Primljeno: 12. 1. 2017.

Prihvaćeno: 15. 12. 2017.

Pregledni članak

ZAJEDNICE DOMA I ŠKOLE U ZAGREBU 30-IH GODINA 20. STOLJEĆA I NJIHOVA SOCIJALNA KOMPONENTA

Sažetak

Tridesetih godina 20. stoljeća osnivala su se u Kraljevini Jugoslaviji, Hrvatskoj i Zagrebu udruženja ili društva pod imenom zajednica doma i škole. Njihovo osnivanje možemo staviti u kontekst prodiranja pedagoških ideja nove škole. Zajednice doma i škole trebale su provoditi suradnju roditelja i učitelja radi što boljih obrazovnih i odgojnih postignuća učenika. U ovom radu prikazana je njihova organizacija i rad u zagrebačkim školama te problemi s kojima su se susretale. Velika gospodarska kriza 30-ih godina usmjerila je njihovo djelovanje velikim dijelom prema humanitarnom radu.

Ključne riječi: zajednice doma i škole, roditeljska vijeća, humanitarni rad, povijest školstva, Zagreb

1. Uvod

Ideje reformne pedagogije i nove škole ostavljale su između dvaju svjetskih ratova trag u pedagojskoj teoriji i praksi Kraljevine Jugoslavije. Brojni pedagozi i učitelji pokušavali su modernizirati nastavu i škole (Franković, 1958, 357). U kontekstu novih pristupa odgoju i obrazovanju učenika, tražila se kvalitetna suradnja učitelja i roditelja. Zapravo je jedan od postulata reformne pedagogije i nove škole bilo bolje upoznavanje djeteta (njegova fizičkoga i psihičkoga stanja) radi uspješnijih odgojnih i obrazovnih rezultata. No ono se nije moglo potpuno ostvariti samo promatranjem djeteta tijekom

njegova boravka u školi, nego se tražio i dodir s djetetovim domom. Starija škola, osim rijetkih iznimaka, nije se previše brinula o zajedničkom odgojnom i obrazovnom djelovanju s roditeljima. Roditelji bi u pravilu svu brigu za djecu prepustili školi i učiteljima, a oni bi pak rijetko obavještavali roditelje o uspjehu i vladanju njihove djece. Međunarodni ured za obrazovanje u Ženevi¹ započeo je 1927. i 1928. međunarodnu anketu o suradnji škole i okoline (doma), zaključujući da je ona u razvijenijim zemljama ipak veća (*Izvjestaj II. gimnazije*, 1930, 27).

Kada je *Zakonom o narodnim školama* iz 1929. ozakonjena suradnja roditelja i škole kao jedan od oblika suradnje u odgoju djece, pojavljuju se zajednice doma i škole.² Smisao je bio da se u međusobnim susretima učitelji i nastavnici bolje upoznaju s djecom i roditeljima te njihovim prilikama, a roditelji i skrbnici s nastavnim procesima i problemima škole.

U Zagrebu su zajednice doma i škole bile organizirane u većini škola (od osnovnih pa do gimnazija i učiteljskih škola). Najbolje su bile organizirane one osnovnih škola, koje su se okupile i u svojem gradskom savezu. To im je omogućila njihova brojnost. Zajednice doma i škole u višim školama djelovale su na razini svojih škola ili su se organizirale u saveze na razini banovine. Kako su se osnovne zajednice osnivale na razini škole, a u saveze su se povezivale prema vrstama i razinama škola, i problemi s kojima su se susretale bili su različiti. Posljedice Velike gospodarske krize koje su 30-ih godina bile izražene u Zagrebu usmjerile su velikim dijelom i djelovanje zajednica. Stoga će u radu biti naglasak i na njihovu humanitarnom i socijalnom radu.

2. Zagrebačko osnovno i srednje školstvo 30-ih godina 20. stoljeća

U međuratnom razdoblju Zagreb je doživio golemi demografski rast, što se odrazilo i na školske prilike. Godišnje povećanje broja učenika nije odgovarajuće pratilo proširenje prostora, otvaranje novih razreda i škola. Zagreb je početkom 20-ih godina imao 18 državnih i šest privatnih osnovnih škola. Krajem 20-ih ima 21 državnu i šest privatnih osnovnih škola. Sredinom 30-ih imao je 28 državnih i sedam privatnih osnovnih škola, a krajem 30-ih godina 30 državnih i sedam privatnih osnovnih škola. Sredinom 20-ih godina bilo je oko 5000 učenika u državnim i oko 950 u privatnim osnovnim školama, a sredinom 30-ih oko 13 tisuća učenika u državnim i oko 950 u privatnim školama. Godine 1925. postojale su tri građanske škole s oko 1600 polaznika, a 1936. bilo ih je sedam s oko 3200 učenika (HR-DAZG). Krajem 20-ih godina bilo je

1 Međunarodni ured za obrazovanje (Bureau International d'Education) u Ženevi osnovan je 1925. kao nevladina organizacija sa zadatkom istraživanja javnoga i privatnoga obrazovanja. Ured je 1969. postao sastavnim dijelom UNESCO-a.

2 Zajednice doma i škole danas uglavnom u manjem broju privlače interes historiografije. Novija istraživanja su: Goldstein i Szabo, 2007, 148-149; Horvat, S. (2009). *Djelovanje Zajednice doma i škole u Varaždinskoj gimnaziji*. U: *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209. – 2009*. Varaždin: HAZU – Grad Varaždin – Varaždinska županija, str. 789-801; Medved, I. (2004). Udruženje "Zajednica doma i škole na Državnoj realnoj gimnaziji u Slavonskom Brodu" 1938. – 1943. *Vijesti Muzeja Brodskog Posavlja*, 9, str. 143-148.

sedam državnih i tri privatne gimnazije s oko 5600 učenika te tri učiteljske škole s oko 550 učenika (*Novosti*, 17. listopada 1929.). Desetak godina poslije (1940.) bilo je deset državnih i četiri privatne gimnazije s oko 10 tisuća učenika te dvije učiteljske škole s oko 350 učenika (*Novosti*, 29. lipnja 1940.). Zagreb je krajem 30-ih godina imao i 11 zanatskih stručnih (šegrtskih) te devet strukovnih škola. Na kraju školske godine 1939./1940. zagrebačke škole (osnovne, građanske, učiteljske, gimnazije, zanatske i strukovne) imale su preko 32 tisuće učenika. U Zagrebu je bilo i nekoliko privatnih škola bez prava javnosti (kao i internata) u kojima su se učenici pripremali za polaganje razreda u državnim školama. Usto su pojedine privatne škole i zavodi organizirali i razne jednogodišnje tečajeve (trgovačke, strojopisne, jezične...). U Zagrebu je bilo i nekoliko glazbenih i sportskih (gimnastičkih) škola.

3. Početak suradnje roditelja i škole

Novo pedagoške ideje koje su sadržavale povezanost i suradnju roditelja i škole stizale su u Zagreb krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Uvodili su ih mladi učitelji i pedagozi. Jedna od njih bila je i učiteljica Danica Jerand. Kao mlada učiteljica hospitirala je u Beču u osnovnim i srednjim školama. Godine 1907. na poziv zagrebačkoga gradonačelnika Milana Amruša održala je niz predavanja pod nazivom “Roditeljske večeri”, koje su uz roditelje pohodili i učitelji. Predavanja su imala informativni karakter, a obrađivale su se uglavnom odgojne teme. Predavanja Danice Jerand objavljena su 1909. kao knjiga. U novootvorenoj višoj djevojačkoj školi u Zagrebu početkom školske godine 1909./1910. ravnateljica Milka Pogačić pozvala je okupljene roditelje na suradnju riječima: “Zato Vam u ime Vaše djece pružamo ruke na dragu prijateljsku slogu, zato molimo da podupirete naš školski rad, kako bi mogli podupirati Vas, kako bi složno radeći odgojili Vašu djecu... kako bi mi i Vi što bolje ispunili dužnost koju nam nalaže Bog i zakon” (Ruklič, 1933, 113-114). U toj su školi uz roditeljske sastanke bili organizirani i satovi za razgovor, gdje je svaka učiteljica jedan dan u tjednu odredila za suradnju s roditeljima. Nakon Prvoga svjetskog rata pedagog Jure Turić zagovarao je što veći utjecaj roditelja na školu (Turić, 1925, 23-24). Ti su noviteti nailazili i na negodovanje i otpor. Smatralo se da njihovim prihvaćanjem škola kreće u nesigurnu i neizvjesnu budućnost. Unatoč tome, ideje o suradnji roditelja i škole počinju se primjenjivati i u praksi. Početkom 20-ih godina u Zagrebu se u ženskim srednjim školama organiziraju roditeljska vijeća.

Roditeljska vijeća nastala su po uzoru na slična poratna društva u Njemačkoj. Jedno od prvih u Zagrebu bilo je Roditeljsko vijeće ženskih srednjih škola osnovano 1920. u II. državnoj ženskoj realnoj gimnaziji na Katarininu trgu.³ Postupno je svoj rad proširilo na druge ženske srednje škole (primjerice 1923. na I. državnu žensku realnu

3 Ta je škola pod nazivom Privremena mala ženska realna gimnazija nastala 1918. odvajanjem od Kraljevske ženske realne gimnazije u Zagrebu (poslije: I. državna ženska realna gimnazija) osnovane 1892. godine. S njom je dijelila školsku zgradu na Katarininu trgu. Školske godine 1932./1933. premještena je u novu zgradu (na 2. kat) u istočnom dijelu Zagreba (u Križanićevoj ulici).

gimnaziju). Članovi društva bili su roditelji i u manjini nastavnici. Vijeće je bilo vrlo aktivno u približavanju roditelja školi, a sudjelovalo je i u materijalnom pomaganju škole. Primjerice, redovito je opremalo školsku knjižnicu (*Novosti*, 5. listopada 1928.). Usto je društvo pomagalo u nizu akcija ženske srednje škole. Primjerice, na godišnjoj skupštini 1928. upozorilo je na loše zdravstvene uvjete u prenatrpanim učionicama te zatražilo izgradnju novih škola (*Novosti*, 4. studenoga 1928.). Organiziralo je kazališne predstave, 1930. počelo je s organiziranjem javne priredbe *Ples zvjezdica*, u kojoj su nastupale učenice i učenici, a brinulo se i o slobodnom vremenu učenica izgradivši na Tuškancu igralište za tenis i odbojku te nabavivši stolove za stolni tenis (*Večer*, 31. listopada 1930.; *Novosti*, 4. studenoga 1932.). Njegova sekcija za zaštitu slabunjave djece započela je 1932. široku akciju prodavanja mlijeka i sira učenicima svih zagrebačkih srednjih škola. Potporu je dao i prosvjetni odjel Savske banovine. Od prosinca 1932. u zagrebačkim srednjim školama najsiromašnijim učenicima dijelilo se, a ostalima prodavalo mlijeko (*Novosti*, 15. siječnja 1933.). Najprije se mlijeko počelo prodavati u ženskoj realnoj gimnaziji na Katarininu trgu, a potom u ostalim školama. Uz tu, društvo je od 1932. imalo i sekciju za suzbijanje tuberkuloze u školama. Planiralo je podignuti i oporavilište za tuberkuloznu djecu na Tuškancu (*Novosti*, 31. ožujka 1933.). Kako su jačale zajednice doma i škole, uloga Roditeljskoga vijeća bila je sve manja.

4. Osnovni oblici rada zajednica doma i škole

Zajednice doma i škole pojavljuju se uglavnom 30-ih godina. Prva je u Zagrebu osnovana 30. travnja 1921. u II. državnoj ženskoj realnoj gimnaziji.⁴ One su u prvom redu bile privatna udruženja ili društva čije su djelovanje političke i školske vlasti smatrale korisnim. Strogi, centralistički i unitaristički usmjeren režim diktature kralja Aleksandra nije se protivio njihovu osnivanju jer nisu imale nikakve političke konotacije, a u njihovu vodstvu nalazile su svoje mjesto i osobe odane režimu. Osnivanju zajednica pridonio je novi zakon o narodnim školama iz 1929. godine. On je u člancima 150. i 151. propisao dužnost roditelja da se informiraju o uspjehu i vladanju svoje djece te suradnju “doma i škole” preko roditeljskih sastanaka (*Zakon*, 1930, 92). Na taj način dana je zakonska podloga za osnivanje zajednica doma i škole. Sve su imale svoja pravila, koja je potvrđivala mjerodavna vlast (banska uprava ili Ministarstvo prosvjete). Pravila su određivala zadatak i organizaciju (članovi, upravna tijela...) zajednice. Prema pravilima koja su bila usklađena u lipnju 1933. i uglavnom prihvaćena u zagrebačkim osnovnim školama, zadatak zajednice bio je: “1. da pojača vezu između doma i škole te između roditelja i nastavnika; 2. da razvije kod svih roditelja svijest o potrebi škole, i naviku da se što češće obavješćuju o svojoj djeci u školi, o njihovu napretku i ponašanju u školi; 3. da međusobnim obavješćivanjem između nastavnika i roditelja ujednači koliko je god moguće postupanje i ophođenje s djecom u školi i kod kuće; 4. da pruži mogućnost roditeljima da izblize upoznaju poteškoće nastavničkog

4 Važnu ulogu u njezinu osnutku kao i u osnutku Roditeljskoga vijeća imao je ravnatelj škole dr. Dane Trbojević.

rada, i da sami uzmu učešća u rješavanju uzgojnih pitanja; 5. da razvija ljubav i drugarstvo među školskom djecom; 6. da olakša materijalne poteškoće oko podizanja školske djece; 7. da surađuje s ostalim Zajednicama doma i škole u cilju provođenja gornjih zadataka” (Pravila, 1933, 4). U svojim uputama za rad zajednica doma i škole iz 1935. Savez zajednica doma i osnovnih škola grada Zagreba kao daljnje zadatke zajednica iznosi: “1) Da materijalno potpomažu samu školu i siromašnu školsku djecu. 2) Rad na socijalnom i karitativnom polju. 3) Rad na prosvjetnom polju” (*Dom i škola*, 1935/1936, 68). Članovi zajednica doma i škole dijelili su se na redovite, izvanredne, počasne i dobrotvore. Roditelji i skrbnici djece bili su redoviti članovi. Članarina za redovite članove trebala je biti što manja da bi ju mogli plaćati i siromašniji roditelji.

Inicijativa za osnivanje zajednice doma i škole dolazila je uglavnom iz škole. Nakon odobrenja nastavnika i direktora škole organizirao bi se prvi sastanak roditelja i nastavnika, čija je svrha bila upoznavanje roditelja s ciljem zajednice i njezino konstituiranje. Predsjednik je bio ili ugledniji roditelj ili direktor škole, a nastavnici su uz roditelje bili i u njezinu vodstvu. Zajednica je mogla obuhvatiti samo jedan razred ili jednu školu, ali i povezivati se u šire mjesne (Matičević, 1934, 14-16). Princip rada zajednica bio je u održavanju periodičnih sastanaka na kojima bi se uz organizirana predavanja raspravljalo i o tekućim problemima škole. Tridesetih godina 20. stoljeća pokušavalo se teorijski objasniti svrhu i ulogu zajednica doma i škole. Stjepan Matičević spomenuo je kao prvi i najvažniji zadatak zajednica međusobno upoznavanje “... jer bez toga nema u opće nikakva intimnijeg odnosa, nikakve duhovne saradnje: upoznavanje roditelja s učiteljima, upoznavanje roditelja međusobno, a koji put je nužno i točnije upoznavanje učitelja međusobno. Konačno to upoznavanje zapravo ide za što dubljim i opsežnijim upoznavanjem same djece sa strane roditelja i sa strane škole” (Matičević, 1934, 9). Prema njegovu mišljenju, zajednice će omogućiti roditeljima da sa stručnim osobama razmatraju “individualan slučaj svoga djeteta”, a uloga je škole da roditeljima u zajednici pomaže u odgoju djece upućujući ih na nove metode i saznanja (Matičević, 1934, 11-12). U predavanju održanom u ožujku 1934. u Zajednici doma i škole Učiteljske škole s vježbaonicom u Zagrebu Matičević je naglasio pedagošku važnost upravo razrednih zajednica, a tek onda širih (*Novosti*, 27. ožujka 1933.).⁵ Vlado Petz vidio je u zajednicama posrednika između škole i roditelja. “Zajednica je onaj faktor, koji stalno posreduje između škole i doma. Ona daje odgojnim i nastavnim postupcima građu za metodičku orijentaciju; jer ne postoji samo jedna, nepromjenljiva i za svakoga vrijedna metoda. Nastavnik ne može bez dubljih informacija o učenikovu životu i njegovim prilikama u domu, o vanškolskim manifestacijama njegova temperamenta i o karakteru njegovu naći pravi individualni postupak” (Petz, 1935, 16). Slično kao Matičević, smatra da škola ne smije samo primati informacije o djetetu, nego mora roditeljima davati odgojne upute. “To će biti odgojne direktive, što će ih davati škola, da bi roditeljski dom mogao svojim intimnijim, toplijim i izravnijim utjecajem poduprijeti rad škole u pravcu postavljenoga odgojnoga cilja. Samo se po sebi razumije, da će te upute, što ih

5 Zajednica doma i škole Učiteljske škole u Zagrebu tiskala je to Matičevićevo predavanje 1934. kao prvi svezak Knjižnice Zajednice doma i škole uz Učiteljsku školu i vježbaonu pod naslovom *Značenje i rad Zajednice doma i škole*.

može dati škola, morati biti u skladu s općim i suvremenim načelima pedagogije. Za to ima jamčiti stručna sprema učitelja, odnosno profesora” (Petz, 1941, 32). O potrebnoj suradnji roditelja i škole u zajednicama doma i škole osim pedagoških teoretičara stavove su iznosili i učitelji. Učiteljica Ljubica Godler, pobornica nove škole, pisala je 1932. godine: “Nova je škola stavila dijete u središte radnje i sve je zbog njega. Dijete postaje subjekt i prestaje biti objektom... U tu svrhu bira nova škola i sredstva ravno iz života prema paroli iz života u život. Događaji, doživljaji, radovi, igre, šetnje, promatranja itd. odlična su sredstva, kojima se ona služi, a jedno od najvažnijih je bez sumnje zajednica doma i škole, tj. uska saradnja između roditelja i učitelja, koja dobiva svoj stvaran oblik u tzv. roditeljskim sastancima ili vijećima” (Godler, 1932, 7).

Uvjeti u kojima su djelovale zajednice doma i škole u Zagrebu 30-ih godina usmjerili su i njihov rad. Naglasak je bio na prosvjetnom i kulturnom djelovanju i problemima. Zajednice su se bavile problemima školskoga prostora,⁶ njegove organizacije i proširenja, boravkom i prehranom djece u školama, sudjelovale u organizaciji školskih priredbi i ferijalnih kolonija. Redovito su organizirale predavanja školskih učitelja i nastavnika ili vanjskih stručnjaka (pedagoga, psihologa, liječnika) s temama iz odgoja i obrazovanja. Ta su predavanja trebala pomoći prvenstveno roditeljima u njihovu odnosu s djecom. Iako nije bio primaran, važan segment njihova djelovanja bilo je suočavanje sa socijalnim problemima i humanitarni rad. Njihova prednost u tom djelovanju bila je u tome što su poznavale prilike pojedine djece i obitelji. Humanitarni rad sastojao se od pomoći u odjeći i obući, školskim knjigama i priboru te povremeno pomoći u novcu. U humanitarnom i socijalnom radu zajednice su često surađivale s drugim humanitarnim organizacijama u školi, prvenstveno Pomlatkom Društva Crvenoga križa,⁷ koji je bio organiziran u velikom broju škola. Tu su im ulogu nametnule posljedice Velike gospodarske krize koje su se osjećale 30-ih godina te nedostatak i nerazvijenost javne socijalne skrbi. Kada javna socijalna skrb zakazuje ili je nema, nadomještaju je razna društva. No njihov je rad najčešće nedovoljan, ali i selektivan.

Zajednice su prihode za svoj rad ostvarivale članarinom i dobrovoljnim prilozima. Kada bi se više zajednica udružilo i organiziralo savez, za njegovo financiranje i djelovanje zajednice su iz pojedinačnih članarina izdvajale manju svotu ili postotak.

Rad zajednica doma i škole bio je opterećen i nizom prijepora koji su proizlazili iz različitih pogleda na njihovu ulogu. Veliki problem u djelovanju zajednica bilo je i to što su bile organizirane uglavnom na razini škola. Potom bi se takve zajednice povezale u savez na razini grada i banovine. Rijetko su bile osnovane na razini jednoga školskog razreda. Stoga se postavlja pitanje u kojoj su mjeri one mogle zadovoljiti svoj smisao, a to je suradnja roditelja i učitelja te upoznavanje i razumijevanje učenika. Unutar škola nailazilo se na otpor prema zajednicama i takvu obliku suradnje. Često se, osobito u višim razredima i gimnazijama, suradnja doma i škole svodila na održavanje nekoliko

6 Veliki problem zagrebačkoga školstva bio je nedostatak prostora, pa su zajednice pokušavale utjecati na gradske vlasti.

7 U Zagrebu se ujeseo 1921. počelo s osnivanjem pomlatka Društva Crvenoga križa, a od školske godine 1922./1923. počelo je ustrojavanje među školskom djecom. Tridesetih je godina većina škola u Zagrebu imala organiziran Pomladak Društva Crvenoga križa.

formalnih sastanaka s roditeljima tijekom godine. Usto, vodstvo zajednica uglavnom su činili ugledniji i politički utjecajni roditelji ili direktor škole, što je ponekom roditelju moglo u osjetljivim socijalnim prilikama međuratnoga Zagreba djelovati kao elitistički klub. Primjerice, prvi predsjednici zajednice doma i škole u narodnoj školi na Kaptolu bili su banski savjetnik i ravnatelj Saveza hrvatskih seljačkih zadruga. Sredinom 30-ih godina predsjednik zajednice II. ženske građanske škole Kraljice Marije bio je narodni poslanik, zajednicu IV. muške realne gimnazije vodio je sveučilišni profesor, a na čelu zajednice II. klasične gimnazije (donjogradske) bio je profesor Ekonomsko-komercijalne visoke škole. Tridesetih godina predsjednici zajednice I. državne klasične gimnazije bili su generalni direktori banaka (Hrvatske sveopće kreditne banke i Prve hrvatske štedionice), a krajem 30-ih godina predsjednik zajednice V. muške realne gimnazije bio je direktor Batinih poduzeća u Zagrebu. I visina članarine ponekom roditelju mogla je biti dodatni trošak, tim više što se među učenicima propagiralo članstvo u đačkim društvima koja su djelovala po školama, poput Pomlatka Crvenoga križa, Pomlatka Jadranske straže, podružnica Ferijalnoga saveza, raznih “trezvenih” (antialkoholičarskih) društava kao i đačkih potpornih društava. S druge strane, dio radikalnijih roditelja subjektivno je shvaćao zajednice kao mogućnost za obračun s učiteljima i školom. Škole su nastojale da se takve tendencije pojavljuju u kontroliranom obujmu ili uopće ne pojavljuju. Osim toga, zbog lošega materijalnog položaja škole, nerijetko su direktori škola i učitelji doživljavali zajednice kao jedan od izvora za financiranje školskih projekata ili nabavu nastavnih sredstava. Takav stav često su uspijevali nametnuti te time i usmjeriti rad zajednice. U takvim okolnostima zajednice su gubile svoj smisao intenzivne suradnje doma i škole i pretvarale se u servis škole. Stoga se rad zajednica povremeno podvrgavao kritikama (*Naš komentar*, 5. siječnja 1935.; *Novosti*, 29. lipnja 1932.; *Jutarnji list*, 25. srpnja 1940.).

Pojedine škole u Zagrebu nisu imale organizirane zajednice. Radilo se o jednoj učiteljskoj školi (Ženska učiteljska škola sestara milosrdnica), zatim uglavnom privatnim gimnazijama s pravom javnosti (npr. Nadbiskupska klasična gimnazija s pravom javnosti, Ženska realna gimnazija sestara milosrdnica s pravom javnosti, Privatna realna gimnazija s pravom javnosti Udruženja za individualni odgoj i nastavu mladeži u Zagrebu) te srednjim strukovnim ili stručnim produžnim školama (npr. Državna ženska stručna učiteljska škola, Državna trgovačka akademija, Stručna produžna grafička škola). Razlozi nepostojanja zajednice bili su različiti, od premalena broja učenika (najčešće u privatnim školama), brojnih učenika izvan Zagreba čiji roditelji ne bi mogli prisustvovati sastancima, pa do razmišljanja da je za polaznike viših razreda dovoljna suradnja s roditeljima preko pismenih obavijesti ili povremenih sastanaka s roditeljima. Za stručne produžne škole važnija je bila suradnja škole i službodavaca kod kojih su njihovi učenici bili na obuci.

Od učiteljskih škola u Zagrebu jedino je Državna učiteljska škola⁸ imala organiziranu zajednicu doma i škole. Ta zajednica osnovana 1933. imala je vrlo raznoliku

8 Državna učiteljska škola u Zagrebu nastala je u ljeto 1932. spajanjem Muške i Ženske učiteljske škole odlukom vlade u Beogradu u sklopu njezine politike smanjivanja broja učiteljskih škola.

djelatnost. U početku je organizirala predavanja s temama iz pedagogije i odgoja, od kojih su dva objavljena kao svesci Knjižnice Zajednice doma i škole uz Učiteljsku školu i vježbaonicu. Također je pomagala siromašnije učenike odjećom i obućom te nabavljala nastavna pomagala za školu.

5. Zajednice doma i škole u osnovnim školama

Zajednice doma i škole u osnovnim (pučkim) školama bile su vrlo aktivne. Prva takva zajednica osnovana je školske godine 1929./1930. u Državnoj osnovnoj školi kralja Petra I. velikog oslobodioca u Bogovićevoj ulici.⁹ Prvi sastanak imala je u ožujku 1930. godine. Prvi članak njezinih prvih pravila obrazložio je smisao osnutka zajednice: “Po školskoj i vaspitnoj potrebi, a na osnovu Zakona za narodne osnovne škole (§ 151.) Državna osnovna škola u Bogovićevoj ulici u Zagrebu priređuje sastanke roditelja svoje djece sa svrhom zbližavanja doma i škole u njihovoj zajedničkoj suradnji na vaspitnom poslu” (*Dom i škola*, 1932, 28). Sastanci su se održavali po potrebi, a obavezno dva puta godišnje (po jedan za svako polugodište). Upravno tijelo zajednice činili su predstavnici roditelja, učitelji te školski liječnik. Zajednica je 1930. i 1931. uspostavila štednju školske djece i ferijalne kolonije u Hrvatskom primorju (Selce) i Gorskom kotaru (Skrad).¹⁰ Zajednica te škole velikim dijelom bila je uzor za osnivanje ostalih zajednica u zagrebačkim osnovnim školama, koje su osnovane početkom 30-ih godina. Osnutak i djelovanje zajednica imali su znatan odjek u periferijskim osnovnim školama. U tim gradskim naseljima prosvjetni, ali i kulturni život bio je poprilično vezan uz školu. Primjerice, osnutak zajednice pri trnjanskoj osnovnoj školi 1932. bio je popraćen malom mjesnom priredbom školske djece, lokalnoga pjevačkog društva *Triglav* i komunalne organizacije (*Novosti*, 21. studenoga 1932.). Od 1930. do 1935. godine 19 zajednica pojedinih osnovnih škola priredilo je 59 kinematografskih i 27 kazališnih predstava te 21 izlet roditelja i djece. U tom periodu preko 1700 siromašne školske djece dobilo je obuću, odjeću ili neki drugi prilog (*Novosti*, 9. travnja 1935.). Godine 1938. zajednice doma i škole podijelile su siromašnoj djeci 470 pari cipela. Osim toga, podijeljen je i 171 par čarapa, 234 košulje, 128 haljina, 120 vesti, 119 kaputa, 115 odijela, 77 majica, 32 kape, 43 hlače, a neka su djeca dobila i živežne namirnice (HR-DAZG). Zajednice doma i škole organizirale su i ferijalne kolonije u Skradu i Fužinama.

9 Ta je osnovna škola bila usko povezana sa srpskim društvima i Srpskom pravoslavnom crkvom (zapravo je riječ o prijašnjoj privatnoj srpskoj pravoslavnoj pučkoj školi koja je 1925. postala državna narodna škola). Nalazila se u prostoru unajmljenom od Srpske pravoslavne crkvene općine. Sama zajednica škole i doma u toj narodnoj školi smatrala se srpskim društvom u Zagrebu.

10 Ferijalne kolonije u Skradu i Selcu redovito je 30-ih godina organizirao Pomladak Društva Crvenoga križa, koji je imao svoje ogranke u toj i drugim školama. Spoznaja da sunce, zrak i voda u kombinaciji s redovitom prehranom povoljno utječu na jačanje imuniteta i oporavak organizma, osobito djece, potaknula je razvoj ferijalnoga pokreta. Nastojalo se u vrijeme školskih praznika organizirati djeci (posebno slabokrvnoj i neuhranjenoj) boravak na zraku i suncu bilo na moru, u toplicama ili planinama. Takve kolonije imale su i odgojnu i obrazovnu svrhu.

Savez zajednica doma i osnovnih škola grada Zagreba osnovan je 1933. godine.¹¹ Postupno je obuhvatio većinu zajednica osnovnih škola u Zagrebu. Plan je bio da Savez obuhvati i zajednice građanskih škola, no one to nisu prihvatile. Vijesti o radu Saveza i pojedinih zajednica 30-ih godina donosio je mjesečnik *Dom i škola*, koji je uređivao i izdavao gradski školski nadzornik Josip Butorac. On je bio veliki zagovornik osnivanja zajednica doma i škole u osnovnim školama, a krajem 30-ih godina našao se na udaru kritika pristaša Hrvatske seljačke stranke.

Na drugoj skupštini Saveza, održanoj 7. travnja 1935., istaknuto je da je od 22 zajednice pojedinih škola njih 19 bilo zastupljeno u njemu, odnosno predstavljao je oko 12 tisuća roditelja okupljenih u pojedinim zajednicama (*Novosti*, 9. travnja 1935.). Humanitarni rad Saveza sastojao se te godine od pružanja pomoći pri zapošljavanju siromašnih roditelja, a priredio je i sabirni dan za siromašnu djecu. Davao je i manje novčane potpore te je o svojem trošku poslao nekoliko siromašne djece na oporavak u ferijalnu koloniju u Skrad (*Novosti*, 9. travnja 1935.). Savez je pokušavao suradnjom s *Društvom za pomaganje sirotinje i suzbijanje prosjačenja*¹² smanjiti prosjačenje školske djece. Navodio je kao dužnost svakoga člana zajednice da dijete koje zatekne u prosjačenju prijavi Savezu. I preostali rad Saveza zajednica doma i škole u pučkim (osnovnim) školama bio je vrlo produktivan. Godine 1934. osnovao je Omladinsko kazalište. Prema riječima tajnika Saveza Ante Frlića, cilj kazališta bio je “da odgaja glumačke talente djece, ... da priređuje pretstave za djecu, ... da i siromašnoj djeci omogućući pohađanje kazališta, ... da odvraća djecu od pohađanja nedeljnih kino-matineja, koje svojim nemoralnim filmovima samo kvare djecu, ... da konačno svojim radom odgoji buduću kazališnu publiku” (*Dom i škola*, 1935/1936, 56). Omladinsko kazalište planiralo je 1937. otvoriti u Zagrebu školu za dječju kazališnu umjetnost koja bi upoznavala djecu (u dobi od pet do 16 godina) s kazališnom umjetnošću i poučavala ih glumi. Škola bi bila dodatna aktivnost nakon redovite škole. Predviđeni su bili sljedeći predmeti: dikcija, pravilan izgovor, umjetničko čitanje, deklamacije, recitacije, dječja gluma, razni hrvatski narodni običaji, plesna i muzička umjetnost (*Novosti*, 19. kolovoza 1937.). Savez zajednica doma i škole osnovao je 1937. i dječje pjevačko društvo *Proljeće* (HR-DAZG). U studenom 1939. osnovan je Savez zajednica doma i pučke škole Banovine Hrvatske. On je kao svoje glasilo u rujnu 1940. pokrenuo mjesečni list *Hrvatski dom i škola*.

6. Zajednice doma i škole u građanskim školama

Zajednice doma i škole građanskih škola imale su specifičan problem. Građanske škole počele su se u nekim dijelovima Hrvatske uvoditi 70-ih godina 19. stoljeća. Jedinstveni nastavni plan za građanske škole za prostor Kraljevine Srba, Hrvata i

11 Predsjednik Saveza bio je dr. Mirko Thaller, a tajnik dr. Ante Frlić. U drugoj polovini 30-ih godina predsjednik je bio gradski školski nadzornik Josip Butorac.

12 *Društvo za pomaganje sirotinje i suzbijanje prosjačenja* osnovano je 1934. u Zagrebu s ciljem razvijanja sustava pomoći i skrbi o siromasima i prosjacima. Od 1936. nazivalo se *Socijalna zaštita* te svoj rad uglavnom usmjerava prema Domu za stare i nemoćne u Loboru.

Slovenaca donesen je 1926., a *Zakon o građanskim školama* od 5. prosinca 1931. usmjerio je zadatak građanskih škola prema kojem su one davale učenicima znanja za trgovačka, zanatlijska, industrijska i poljoprivredna zanimanja te pripremu za srednje stručne škole. U Zagrebu se građanske škole osnivaju uglavnom nakon Prvoga svjetskog rata. Školske godine 1925./1926. u Zagrebu su bile tri državne građanske škole s četiri razreda, 40 razrednih odjela, 1667 polaznika (431 učenik i 1236 učenica) te 81 nastavnikom i nastavnicom. Desetak godina poslije (1936./1937.) Zagreb ima sedam državnih građanskih škola s četiri razreda, 78 razrednih odjela, 3264 polaznika (1791 učenik i 1473 učenice) te 136 nastavnika i nastavnica (HR-DAZG). Prvotni nerazmjer u broju učenika i učenica dio je razvitka građanskih škola. U prvo vrijeme više osnovne i građanske škole bile su velikim dijelom namijenjene ženskoj djeci. U Zagrebu je znatnije zanimanje muških učenika za građanske škole počelo rasti početkom 30-ih godina. Tada su i te škole poput osnovnih došle pod gradsku upravu. Građanske škole pohađala su velikim dijelom djeca siromašnijih roditelja koja su poslije namjeravala krenuti u neki zanat ili srednju stručnu školu. No naučnikom (šegrtom) moglo se postati tek s 14 godina. Nakon pučke (osnovne) škole do naukovanja dio đaka polazio je građanske škole (ili više osnovne). Problem je bio u tome što te škole nisu imale svoje zgrade, nego su bile smještene u zgradama pučkih (osnovnih) škola. Time je i rad zajednica bio otežan jer nisu imale prostorije. Primjerice, Zajednica doma i škole I. muške građanske škole kralja Aleksandra I. predala je zagrebačkom gradonačelniku početkom 1936. predstavku u kojoj je zatražila zasebnu zgradu za tu školu. Škola je zbog nedostatka vlastitoga prostora bila privremeno smještena u zgradu osnovne škole na Kaptolu, u kojoj su 30-ih godina u 14 prostorija bile osnovna mješovita, zanatska te građanska škola s preko 2000 učenika. Nastava građanske škole zbog toga se održavala popodne, zapravo u međusmjeni. Ni ostale građanske škole nisu imale vlastite prostore (*Novosti*, 3. siječnja 1936.). U zahtjevima da građanske škole dobiju odgovarajuće prostore bila je vrlo aktivna Zajednica doma i škole II. ženske građanske škole Kraljice Marije. Zagrebačke gradske školske vlasti problem nedostatka školskoga prostora, umjesto izgradnjom novih školskih zgrada, pokušavale su neuspješno rješavati reorganizacijama i razmještajima građanskih škola (npr. 1934. i 1937.). Zajednice doma i škole građanskih škola bile su unatoč svim tim problemima vrlo aktivne, osobito u socijalnom i humanitarnom radu. Pritom su surađivale i s drugim humanitarnim organizacijama u školi, prvenstveno Pomlatkom Društva Crvenoga križa. Primjerice, zajednica I. državne ženske građanske škole Katarine Zrinski u Varšavskoj ulici zajedno s Pomlatkom Društva Crvenoga križa pomogla je u prosincu 1938. siromašnim učenicama škole u odjeći i obući (*Roditeljski list*, 1939). I druge zajednice bile su vrlo aktivne. Zajednica doma i škole Mješovite građanske škole na Jordanovcu također je redovito od svojega osnutka 1935. pomagala siromašnije učenike škole udžbenicima i odjećom. Zajednica doma i škole II. mješovite građanske škole kralja Petra II. u Zagorskoj ulici često je organizirala dačke ferijalne kolonije radi liječenja i oporavka periferijske siromašne djece.

Zajednice doma i škole građanskih škola osnovale su 13. prosinca 1936. Savez zajednica doma i škole građanskih škola Savske banovine sa sjedištem u Zagrebu.¹³ Taj je savez imao svoje glasilo, mjesečnik *Roditeljski list*. Krajem 1939. osnovan je Savez zajednica doma i škole građanskih škola Banovine Hrvatske sa sjedištem u Zagrebu.

7. Zajednice doma i škole u gimnazijama

Zajednice doma i škole u gimnazijama nisu bile organizirane na razini grada, ali su aktivno djelovale na razinama svojih škola. Imale su izraženu socijalnu komponentu i pomagale siromašne učenike. Kako su neke gimnazije, osobito one s dužom tradicijom, imale svoja potporna društva za pomoć siromašnim učenicima, kod njih je socijalna komponenta zajednica doma i škole bila nešto manje izražena. Zajednice doma i škole svoju potporu usmjeravale su i k opremanju škole te poticanju rada učeničkih sekcija i udruženja. Stoga su u nekim školama đачki zborovi ili orkestri te sportski klubovi postali sekcijama zajednica radi lakšega djelovanja i materijalne potpore.

Dvadesetih godina u II. državnoj ženskoj realnoj gimnaziji djelovala je uz Roditeljsko vijeće i Zajednica doma i škole. Potpomagala je Roditeljsko vijeće u uređenju igrališta na Tuškancu želeći ublažiti loše školske uvjete (*Izveštaj II. gimnazije*, 1930, 26). Redovito je organizirala i poučna predavanja za roditelje i učenice. Tridesetih godina godišnje je slala nekoliko siromašnih učenica na oporavak u ferijalne kolonije te potpomagala školske ekskurzije da u njima mogu sudjelovati i učenice lošijega imovinskog stanja. Zajednica doma i škole I. državne klasične gimnazije osnovana je 17. veljače 1930. godine (*Večer*, 18. veljače 1930. i 8. travnja 1935.).¹⁴ Pomagala je školi u nabavi nastavnih sredstava te pružala potporu da škola dobije svoj prostor. U rujnu 1932. gimnazija se preselila u novu zgradu. Zajednica je pomagala u njezinu uređenju. Založila se za otvaranje školske ambulante i đачke menze (u kojoj

13 Na osnivačkoj skupštini donesena je i rezolucija koja dijelom sažima probleme s kojima su se susretale zajednice doma i građanskih škola. "U interesu nesmetanog i naprednog razvitka školstva, a da se omogući pravilan i uspješan rad građanskih škola Savske banovine, molimo g. bana neka omogući osnivanje posebnih školskih odbora u svima općinama koje izdržavaju građansku školu. U školski odbor za građansku školu neka se postave roditelji kojima djeca pohađaju građansku školu, a poslovdjom tog odbora neka se imenuje upravitelj dotične građanske škole. Ako građansku školu polaze djeca susjednih općina, neka se srazmjerni dio troškova za izdržavanje škole skine sa općine koja je u sjedištu škole i prenesu na susjedne općine. Radi rješenja prosvjetnih problema u gradu Zagrebu zahtjevamo da Gradska općina u smislu predloga zagrebačkog školskog odbora od 24 juna 1936 god. ishodi poseban zajam za podizanje građanskih škola u gradu Zagrebu. Ovlašćuje se Izvršni odbor saveza da ovu rezoluciju s obrazloženjem dostavi g. banu Savske banovine i g. potpretsjedniku Gradske općine u Zagrebu..." (*Novosti*, 18. prosinca 1936.).

14 Prema pravilima, svrha zajednice bila je: "a) da pojačava vezu između kuće i škole, između nastavnika, roditelja i djece, da razvija kod svih roditelja svijest o potrebi i navici da se što češće i što više obavještavaju o svojoj djeci u školi, o njihovu učenju i vladanju; b) da se međusobnim obavještavanjem unaprijedi postupak s djecom u školi i kod kuće; c) da pruži mogućnosti roditeljima da izblize upoznaju teškoće nastavnickog rada i da sami uzmu učešća u rješavanjima pitanja o uzgajanju; d) da razvija ljubav i drugarstvo među zavodskom mladeži; e) da pomaže fizičko, intelektualno, moralno i estetičko obrazovanje školske omladine; f) da olakšava materijalne teškoće školske omladine i škole uopće" (*Izveštaj I. gimnazije*, 1930, 58).

se prodavalo i dijelilo mlijeko) od listopada 1933. godine (*Večer*, 8. travnja 1935.). Također je materijalno podupirala siromašne đake. U zajednici se isticalo kao uspjeh da je čak 78 % roditelja u vezi sa školom i prati rad i uspjeh svoje djece (Goldstein i Szabo, 2007, 148-149). Zajednica doma i škole I. državne muške realne gimnazije osnovana je 1929. godine. Članstvo se dijelilo na redovite članove, utemeljitelje i dobrotvore (*Almanah*, 1931, 175-176).¹⁵ Školske godine 1932./1933. nekolicini siromašnih đaka platila je banovinsku upisninu, a tri je đaka poslala na oporavak na more (*Novosti*, 29. listopada 1933.). Godine 1935. potaknula je pri Državnoj školskoj poliklinici pregled smještaja đaka koji nisu stanovali kod roditelja (*Novosti*, 13. studenoga 1935.). Đaci iz provincijskih mjesta koji su se školovali u Zagrebu često su zbog lošijih materijalnih prilika stanovali u lošim i neprimjerenim sobama. Pregledima se pokušavalo smanjiti broj djece u takvim stanovima. Zajednica doma i škole II. državne muške realne gimnazije osnovana je 1932. godine. Školi je pomagala u nabavi nastavnih sredstava, knjiga za knjižnicu te u opremi kabineta. Zajednica je siromašne, a vrijedne učenike u vrijeme Božića i Uskrsa darivala odjećom i obućom. Novčanim potporama pomagala je bolesne i siromašne učenike u liječenju i oporavku. Potpomagala je đачka društva škole: Sportsku sekciju Zajednice doma i škole i Prirodoslovno-tehnički krug *Tesla*. Uz prihode društvene članarine i prinosa priredaba koje je organizirala, zajednicu su dodatno financirali njezini dobrostojeći članovi. Zajednica doma i škole III. državne realne gimnazije osnovana je 1930. i početkom 1932. već je imala 510 članova. Ta si je zajednica zadala moralnu (veza između škole i doma) i materijalnu (potpomaganje škole) svrhu postojanja. Zajednica doma i škole IV. državne muške realne gimnazije, osnovana krajem 1934., pomagala je siromašne učenike novčano i odjećom. Želeći im olakšati školovanje, 1935. pokrenula je knjižnicu udžbenika. Većinom su zajednice doma i škole u gimnazijama imale svoju sportsku sekciju. Njihov je zadatak bio poticati učenike na bavljenje sportom u slobodno vrijeme. Ti stavovi dio su šire ideje o poticanju tjelesnoga odgoja srednjoškolske omladine u međuratnom razdoblju. Tako su osim u školskim sportskim sekcijama zagrebački gimnazijalci bili članovi brojnih omladinskih sportskih udruženja poput sokolskih društava, *Hrvatskoga junaka*, *Židovskoga gombalačkog* i sportskog društva *Makabi*... Vodstva sportskih sekcija zajednica bila su u rukama učenika, ali cijela sekcija bila je pod nadzorom (najčešće) nastavnika gimnastike. Sportske sekcije organizirale su unutarškolska i međuškolska natjecanja, sportske izlete te poticale na bavljenje sportom. Primjerice, Sportska sekcija Zajednice doma i škole V. muške realne gimnazije u lipnju 1939. potaknula je 40 učenika na polazak plivačke škole ASK-a *Marathon* na plivalištu kraj Save,¹⁶ a početkom veljače 1940. organizirala je skijaški izlet u Samoborsko gorje za naprednije đake skijaše (*Izveštaj V. gimnazije*, 1939, 18 i 1940, 23). Sportska sekcija Zajednice doma i škole IV. muške

15 Redoviti članovi plaćali su članarinu najmanje 5 dinara mjesečno, utemeljitelji 500 dinara odjednom ili u deset mjesečnih rata, a dobrotvori 1.000 dinara odjednom ili u deset mjesečnih rata.

16 Krajem 30-ih godina počeli su se u Zagrebu graditi plivački bazeni, i to Akademskoga teniskog kluba na Šalati i Sportskoga kluba *Marathon* na Savi – danas je na tome mjestu *Mladost*. Iako se u međuraću u Zagrebu planirala izgradnja natkrivenoga zimskog bazena, to je učinjeno tek nakon Drugoga svjetskog rata.

realne gimnazije sudjelovala je od 7. do 16. lipnja 1938. s manjim brojem članova na IV. srednjoškolskim igrama u Pragu (*Izvještaj IV. gimnazije*, 1939, 33). Osim sportskih sekcija, neke gimnazije (poput II. klasične) imale su pri svojim zajednicama doma i škole muzičke sekcije, koje su također bile pod vodstvom učenika, a nadzorom nastavnika. Praksa školskih orkestara i zborova bila je dio tradicije zagrebačkih srednjih škola. Nastava glazbe bila je obavezna u nižim razredima gimnazija, a u višima su se učenici dobrovoljno uključivali u zborove ili orkestre. Oni su često bili neizostavni dio školskih priredbi, zabava maturanata ili završnih svečanosti. Sportske i muzičke sekcije zajednica sudjelovale su na sportskim i koncertnim susretima zagrebačkih srednjih škola, kao primjerice 1939. godine (*Novosti*, 15. i 21. svibnja 1939.).

Zajednice doma i škole gimnazija nisu se uspjevale povezati u savez na razini grada. Tome je pridonosio međusobni rivalitet škola i roditelja te borba za prestiž. Kada je Roditeljsko vijeće ženskih srednjih škola 1933. promijenilo pravila i postalo Roditeljsko vijeće ženskih i njima sličnih škola nastojeći proširiti svoj djelokrug na srednje škole, zajednice doma i škole tome su se usprotivile (*Novosti*, 23. rujna 1933.). Osnivanjem i jačanjem zajednica doma i škole u dvjema ženskim gimnazijama istiskivalo se Roditeljsko vijeće. Primjerice, osnivači zajednice u I. državnoj ženskoj realnoj gimnaziji 1933. tvrdili su da njezinim osnivanjem prestaje uloga Roditeljskoga vijeća (*Novosti*, 8. prosinca 1933.). Iz tih zajednica upućivala se kritika roditeljskim vijećima da je u njihovim redovima malo nastavnika te da stoga nije moguće ostvariti suradnju doma i škole kao što se ona ostvaruje u zajednicama. Međusobni animozitet zagrebačkih gimnazijskih zajednica prenosio se i na pokušaje osnivanja saveza na banovinskoj razini. Stoga je on osnovan 1936. sa sjedištem u Sisku. Zagrebačke zajednice doma i škole u gimnazijama nisu našle korisnim uključiti se u taj savez i njegov rad (*Novosti*, 8. ožujka 1936.).

8. Zaključak

Osnivanje i djelovanje zajednica doma i škole možemo povezivati s prodorima novih pedagoških ideja (sažetih jednim dijelom i u programima nove škole), koje su tražile veću i aktivniju suradnju roditelja i učitelja (škole) u odgoju i obrazovanju školske djece. Zajednice doma i škole koje se organiziraju 30-ih godina 20. stoljeća kao privatna udruženja ili društva roditelja i učitelja bile su velika novost, iako su neki oblici suradnje roditelja i škole postojali i prije njih. Jedan od glavnih zadataka zajednica bila je suradnja roditelja i škole radi što boljega upoznavanja djeteta. Osim toga, novost u odnosu na dotadašnje povremene oblike suradnje roditelja i škole bila je u njihovoj masovnosti. Zajednice doma i škole bile su osnovane u gotovo svim zagrebačkim školama od osnovnih pa do gimnazija. Članovi zajednica morali su biti svi roditelji i učitelji škole. Takve zajednice povezale bi se u saveze na razini grada ili banovine. U tome je ležao i njihov nedostatak. Najbolji oblici suradnje i upoznavanja djeteta mogli su se ostvariti jedino na razini školskoga razreda. No zajednice doma i škole na razrednoj razini rijetko su se osnivale. Gospodarske i društvene okolnosti 30-ih godina nametnule su i smjer djelovanja zajednica. Gospodarska kriza utjecala je na to da su

se zajednice dijelom bavile socijalnim i humanitarnim radom unutar škola ili saveza. Zajednice su imale ulogu i u kulturnom i prosvjetnom djelovanju među roditeljima i djecom. Organizirale bi i predavanja za roditelje s odgojnim temama. Otpor prema djelovanju zajednica dolazio je iz škola, ali i od roditelja koji su smatrali da ionako ništa ne mogu promijeniti. Tome su svakako pridonosili tek formalno održavani roditeljski sastanci u zajednicama doma i škole. Zbog lošega materijalnog položaja i nedostatnih državnih i gradskih izdvajanja za školske potrebe zajednice su se nerijetko pretvarale u dodatni izvor donacija. Može se zaključiti da su zajednice doma i škole imale vrlo pozitivnu ulogu u približavanju roditelja školi te škole roditeljima. Unatoč preprekama i problemima, uspjevale su dijelom ostvarivati zamišljenu suradnju roditelja i škole.

Zajednice doma i škole prestale su s radom tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata. Dominantna socijalistička pedagogija nakon Drugoga svjetskog rata oblike suradnje roditelja i škole zasnivala je na drugim temeljima, a ne na društvima ili udruženjima poput zajednica.

IZVORI I LITERATURA

1. *Almanah grada Zagreba* (1931). Zagreb.
2. *Dom i škola* (Zagreb), 1932, 1935/1936.
3. Državni arhiv u Zagrebu (HR-DAZG). Gradsko poglavarstvo Zagreb. Izvještaj Gradskog poglavarstva od 1926. do 1938., sign. 320.
4. Franković, D., ur. (1958). *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
5. Godler, Lj. (1932). Roditeljski sastanci kao sredstvo nove škole. *Dom i škola*, 1 (1), str. 6-7.
6. Goldstein, I. i Szabo, A. (2007). *Povijest zagrebačke Klasične gimnazije (1607 – 2007)*. Zagreb: Novi Liber.
7. *Izvještaj I. državne klasične gimnazije u Zagrebu za šk. god. 1929/30* (1930). Zagreb.
8. *Izvještaj II. ženske realne gimnazije u Zagrebu za šk. god. 1929-30* (1930). Zagreb.
9. *Izvještaj IV. muške realne gimnazije u Zagrebu za šk. god. 1937/38* (1939). Zagreb.
10. *Izvještaj V. muške realne gimnazije u Zagrebu za šk. god. 1938/39* (1939). Zagreb.
11. *Izvještaj V. muške realne gimnazije u Zagrebu za šk. god. 1939/40* (1940). Zagreb.
12. *Jutarnji list* (Zagreb), 1940.
13. Matičević, S. (1934). *Značenje i rad Zajednice doma i škole*. Zagreb.
14. *Naš komentar* (Zagreb), 1935.
15. *Novosti* (Zagreb), 1928 – 1929, 1932 – 1933, 1935 – 1937, 1939 – 1940.
16. Petz, V. (1935). *Škola i dom kao faktori odgojnoga procesa*. Pretiskano iz: *Napredak*, god. 85. Zagreb: Štamparija Grafika Zagreb.
17. Petz, V. (1941). *Smisao i zadatak škole*. Pretiskano iz: *Alma mater Croatica*, 5 (4). Zagreb: Hrvatsko sveučilišno društvo.
18. Pravila Zajednica doma i škole (1933). *Dom i škola*, 3 (1).
19. *Roditeljski list* (Zagreb) (1939). 1 (1), str. 11.
20. Ruklić, Z. (1933). Uspomene na modru školu. *Dom i škola*, 2 (10), str. 113-114.
21. Turić, J. (1925). *Radom gojeni elementi čovječstva*. Knjižnica praktične pedagogije. Zagreb.
22. *Večer* (Zagreb), 1930, 1935.
23. *Zakon o narodnim školama u Kraljevini Jugoslaviji od 5. decembra 1929.* (1930). Priredio Nikola Bačić. Zagreb: S. Kugli.

Ines Zorko i Tomislav Zorko, Zagreb

HOME SCHOOL COMMUNITIES IN ZAGREB IN THE 1930S AND THEIR SOCIAL COMPONENT

Summary

In the 1930s, associations or societies referred to as home and school communities were established in the Kingdom of Yugoslavia, Croatia and Zagreb. Their establishment may be placed in the context of the penetration of new school pedagogical ideas. These home and school communities were charged with cooperation between parents and teachers to provide for better educational accomplishments of students. This paper presents their organization and operation of schools in Zagreb, as well as the problems they faced. The major economic crisis in the 1930s largely directed them towards charity activities.

Key words: home and school communities, parents councils, charity activities, history of schooling, Zagreb